
Z HISTORIE LÉKAŘSTVÍ

JOHANN NEPOMUK RUST,

významný vojenský chirurg, příznivec Purkyňův

Johann Nepomuk Rust (1775—1840), rodák z našeho Slezska, je významnou postavou lékařských dějin. Jeho význam přesahuje hranice naší vlasti a je několikerý. Předně se zasloužil o rozvoj chirurgie, zvláště vojenské, o rozvoj zdravotnictví a jeho organizaci a dále o zrovnoprávnění vojenských a civilních lékařů, čímž odstranil hlubokou myšlenkovou a společenskou propast, která mezi těmito společnými obory existovala po několik století. Ruku v ruce s touto problematikou souvisí Rustova snaha o zvýšení úrovně ranlých lékařů — tedy praktických operatérů — na úroveň lékařů internistů, kteří skončili universitní studium doktorátem medicíny. Pro nás pak má J. N. Rust ještě mimořádný význam proto, že předznamenal dráhu našeho významného fyziologa národního buditele Jana Ev. Purkyně v tom smyslu, že se nevěnoval — jak měl původně

v úmyslu — praktickému lékařství, nýbrž vědecké dráze.

Johann Nepomuk Rust se narodil v Javorníku ve Slezsku (dnes Javorník u Jeseníku), kde byl jeho otec Josef Rust komorním radou a ředitelem tamního vratislavského arcibiskupského panství. Po ukončení studia na piaristickém gymnasiu v Bílé Vodě vstoupil do inženýrského sboru rakouské armády. Vojenská kariéra jej však příliš nezajímala, vystoupil proti vůli rodičů z armády a odešel do Vídně, aby tam na vlastní pěst vystudoval filosofii, povinnou pro další studium na universitě. Po skončení filosofického studia vstoupil na právnickou fakultu a později přestoupil na medicínu, kterou studoval nejdříve ve Vídni, potom v Praze. Aniž ukončil studium promocí, stal se ve svých 24 letech v roce 1799 magistrem porodnictví a v roce 1800 získal doktorát chi-

Dr. Joh. Nep. Rust

rurgie. Nato odjel za dalším vzděláním do Vídně, kde jej zaujaly kromě přednášek z očního lékařství profesora Adama Schmidta (1759 až 1809) a Georga J. Beera (1762—1821) hlavně přednášky proslulého Johanna Petra Franka (1745—1821), zakladatele oboru veřejného zdravotnictví a propagátora moderních směrů organizace zdravotnictví. Pak se stal praktickým lékařem v rodném Javorníku. Toto postavení jej však neuspokojovalo a uvítal příležitost stát se profesorem anatomie na olomouckém mediko-chirurgickém studiu pro vzdělávání ranhojičů a porodních asistentek při Státním lyceu, na které byla bývalá olomoucká universita v roce 1782 přeměněna. Po vykonání předepsané konkursní zkoušky byl v roce 1802 jmenován prosektorem a v této funkci vyučoval ve školním roce 1802/1803 anatomii. Avšak již v příštím roce byl jmenován dvorským dekretem profesorem chirurgie na reorganizované jagellonské universitě v Krakově, kde se brzy stal významnou osobností ve zdravotnictví. Organizoval boj proti epidemickým chorobám, propagoval hromadné očkování proti neštovicím, byl jmenován děkanem apod.

V roce 1808 byl Rust promován na doktora medicíny a za rok se stal magistrem oftalmologie. Když pak v roce 1809 bylo Krakovsko přivtěleno do velkovévodství varšavského, složil svůj úřad a odešel do Lvova, odkud byl povolán do Vídně jako primář Všeobecné nemocnice. Také ve Vídni si brzy získal pověst dobrého, byt' odvážného chirurga, který navíc ze svého oddělení vybudoval známé a studijně vyhledávané klinické učiliště.

V roce 1815 odešel do služeb Pruska, kde byl ihned jmenován generálním divizním chirurgem pruské armády. Téhož roku prodělal

válečné tažení proti Napoleonovi, v němž byl pověřen hlavním dozorem nad 4. armádním sborem a zasloužil se o dobrý stav armády zajištěním zdravotnické služby v tomto sboru zřizováním polních nemocnic a organizovanou péčí o raněné. Za své zásluhy byl pak ustanoven generálním lékařem 3. armádního sboru v Berlíně a jmenován profesorem chirurgie také na berlínské universitě. V nemocnici Charité současně zřídil samostatné oční oddělení.

V následujících letech již následovaly další rychlé postupy a zasloužené úspěchy. Byl jmenován tajným medicínálním radou a členem lékařského oddělení ministerstva kultu, výuky a zdravotnických záležitostí, prezidentem jím založeného kuratoria pro nemocniční záležitosti a mnohé jiné. Stal se tak uznávaným znalcem zdravotnické problematiky nejen v tehdejší Prusku, ale i za hranicemi.

S přibývajícím věkem zanechával aktivní chirurgické činnosti a přenášel svou činnost do sféry organizační, redaktorské a na vydávání svých vědeckých děl. Zakládal nemocnice, školy pro chirurgy a porodní asistentky, a není divu, že se mu dostávalo řady uznání, poct, řádů i členství v mnoha učených společnostech, dokonce jmenování osobním lékařem samého pruského krále apod. V roce 1838 odešel po velmi rušném a činném životě do výslužby a uchýlil se do ústraní v Klenčí v Horním Slezsku (dnes Żąbkowice Śląskie), kde na svém zámětku 9. října roku 1840 zemřel ve věku 65 let.

Jako chirurg stál Joh. N. Rust na výši své doby a byl příznivě nakloněn pokrokovým metodám v každém lékařském oboru, které nejen propagoval, ale navíc často proti nepochopení odborné i laické veřejnosti zaváděl do praxe. Jeho současníci jej pokládali za geniálního lékaře a zdravotníka. O jeho odvážných operacích se mnohde diskutovalo se smíšenými názory, ale vždy s respektem.

Rust se v chirurgii převážně specializoval na diagnostiku a operativní léčení vředových a nádorovitých onemocnění, dále na onemocnění kloubů a páteře — první popsal tuberkulózní onemocnění krčních obratlů! Nezůstával jen při pouhém operování, ale neváhal své zkušenosti a pozorování uveřejňovat v četných svých monografiích. Novátorské bylo jeho dílo o poranění a léčení jícnu a průdušnice z roku 1814. Mezi jeho hlavní díla patří 19svazkové dílo „Teoreticko-praktická příručka chorob chirurgických, syfilitických a očních“ z let 1820 až 1936 v abecedním uspořádání.

Rust byl dokonce znám také jako lázeňský expert. Proto se na něj obrátil s radou zakladatel věhlasu Mariánských Lázní tepelský opat Karel Reitenberger v záležitostech tamních pramenů, speciálně ušovického (Ferdinando-va) pramene, jehož léčivou hodnotu Rust potvrdil.

S vydavatelskou činností jeho vlastních vědeckých spisů souvisí také vydavatelská čin-

nost řady odborných časopisů, které zakládal a redigoval. Od roku 1816 vydával „Magazin für die gesammte Heilkunde“, který redigoval až do své smrti a který vycházel 66 roků, dále časopis „Kritisches Repertorium für die gesammte Heilkunde“, který vyšel ve 20 svazcích v letech 1823–1828.

Rust vynikl rovněž jako epidemiolog a zapsal se trvale do dějin epidemiologie. V roce 1819 popsal epidemii trachomu v Mohuči, který tam byl zavlečen francouzským vojskem z egyptského tažení a na který onemocnělo přes 30 000 vojáků a přes 1000 jich oslepo. Rust při té příležitosti navrhl patřičná opatření pro likvidaci epidemie a pro zábranu jejího rozšíření, podobně jako později při epidemii cholery. Je třeba konstatovat, že v oblasti veřejné hygieny a ve zdravotnictví předešel svou dobu o mnoho desetiletí. Ostatně této problematice věnoval několik závažných pojednání, která svého času vzbudila značný ohlas.

Rust si dále vydobyl velké zásluhy ve válečné a vojenské chirurgii. Zasadil se o dobrou odbornou výuku vojenských chirurgů, zakládal pro ně školy, sám na nich přednášel a koncipoval pro ně učební texty. Postavil tak na roveň civilní lékaře s vojenskými, u nichž zvýšil jejich odbornou úroveň. To byl průkopnický a následování hodný čin. Tímto zrovnoprávněním Prusko předběhlo např. Rakousko, jehož stupeň výchovy vojenských chirurgů byl značně vysoký, o 40 roků. Rustovou zásluhou se pak v praxi setřel také rozdíl mezi lékaři léčícími výhradně choroby vnitřní a lékaři zabývajícími se pouze chirurgií, převážně neuznávanými.

Rust byl vynikajícím řečníkem, byl stále plný nápadů a neměl k jejich realizaci daleko. Svě žáky stále nutil přemýšlet a provokoval je k dalším činům a k následování jeho příkladu. Staral se o vědecký dorost a vychoval dobrou německou chirurgickou školu v čele s J. E. Dieffenbachem v Berlíně a s E. Blasiem v Halle.

Pro dějiny našeho lékařství a naší přírodovědy pak má ještě Rust mimořádný význam proto, že jeho zásluhou se Jan Ev. Purkyně dostal na vědeckou dráhu. Rust ho totiž upozornil, že se v létě 1821 uprázdnila ve Vratislavi stolice fyziologie; zřejmě mu také pomohl, aby se dostal mezi oficiální kandidáty. Purkyně byl pak jmenován profesorem a dostal se tak na universitní a vědeckou dráhu. Rust zůstal s Purkynem v důvěrném přátelství i nadále. Uvedl jej v Berlíně v roce 1827 do společnosti, doporučoval k otištění jeho spisy, uvedl jej do rodiny profesora Karla Asmunda Rudolphiho, s jehož dcerou Julií se Purkyně později oženil.

Tato vzpomínka má evokovat našeho rodáka profesora chirurgie Johanna Nepomuka Rusta, který podstatně přispěl k pokroku lékařství. Jeho největší zásluhy tkví v zavádění pokrokových metod ve zdravotnictví a v oblasti prevence epidemických chorob, dále v tom, že položil solidní základy moderního vojenského lékařství a že se zasloužil jako chirurg o dobrou organizaci válečné chirurgie.

Literatura

1. Anonymus: Purkyně, Jan Evang. Heslo, sepsané podle Purkynových údajů a nazývané „Autobiografie“. Slovník naučný — Rieger 6, 1867, s. 1115–1119.
2. Hirsch, A.: Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker. IV. Bd., 3. Aufl., München-Berlin, Urban, Schwarzenberg 1962.
3. Jedlička, J.: Jana Ev. Purkyně korespondence. I. Praha 1920.
4. Kruta, V.: K počátkům vědecké dráhy J. E. Purkyně. Korespondence s přáteli z pražských let 1815–1823. Acta Facult. Med. Univ. Brunensis 12, Brno 1964.
5. Purkyně, J. E.: Podrobné zprávy o mojich starších i novějších literárních, zvláště přírodních pracích. Živa 5, 1857, s. 147–157, 203–213; 6, 1858, s. 36–45, 103–109, 183–189, 242–246. Opera selecta 121–175, Praha 1948.
6. Wondrák, E.: Javornický rodák Jan Nep. Rust — lékař a příznivec Purkyněův. V tisku: Sborník Severní Morava.

Doc. dr. J. Sajner, CSc., Olomoucká 78, 618 00 Brno